

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Første Afdeling)

12. juni 2014*

»Præjudiciel forelæggelse — socialpolitik — direktiv 2003/88/EF — tilrettelæggelse af arbejdstiden — årlig betalt ferie — finansiel godtgørelse i tilfælde af dødsfald«

I sag C-118/13,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Landesarbeitsgericht Hamm (Tyskland) ved afgørelse af 14. februar 2013, indgået til Domstolen den 14. marts 2013, i sagen:

Gülay Bollacke

mod

K + K Klaas & Kock B.V. & Co. KG,

har

DOMSTOLEN (Første Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, A. Tizzano, og dommerne E. Levits (refererende dommer), M. Berger, S. Rodin og F. Biltgen,

generaladvokat: M. Wathelet

justitssekretær: A. Calot Escobar,

på grundlag af den skriftlige forhandling,

efter at der er afgivet indlæg af:

- K + K Klaas & Kock B.V. & Co. KG ved Rechtsanwalt M. Scheier
- den tyske regering ved T. Henze og J. Möller, som befuldmægtigede
- den danske regering ved M. Wolff og V. Pasternak Jørgensen, som befuldmægtigede
- den ungarske regering ved M. Fehér, K. Szijjártó og K. Molnár, som befuldmægtigede
- Det Forenede Kongeriges regering ved L. Christie, som befuldmægtiget, bistået af barrister E. Dixon
- Europa-Kommissionen ved M. van Beek og F. Schatz, som befuldmægtigede,

* Processprog: tysk.

og idet Domstolen efter at have hørt generaladvokaten har besluttet, at sagen skal pådømmes uden forslag til afgørelse,

afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 7 i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4. november 2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EUT L 299, s. 9).
- 2 Denne anmodning blev indgivet i forbindelse med en tvist mellem Gülay Bollacke og dennes afdøde ægtefælles tidligere arbejdsgiver, K + K Klaas & Kock B.V. & Co. KG (herefter »K + K«), vedrørende Gülay Bollackes krav på at modtage en finansiel godtgørelse for den årlige betalte ferie, som Jürgen Bollacke ikke havde afholdt inden sin død.

Retsforskrifter

EU-retten

- 3 Artikel 7 i direktiv 2003/88, der har overskriften »Årlig ferie«, er affattet som følger:
»1. Medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at alle arbejdstagere får en årlig betalt ferie af mindst fire ugers varighed i overensstemmelse med de kriterier for opnåelse og tildeling heraf, som er fastsat i national lovgivning og/eller praksis.
2. Den minimale årlige betalte ferieperiode kan ikke erstattes med en finansiel godtgørelse, medmindre arbejdsforholdet ophører.«
- 4 Direktivets artikel 15, der har overskriften »Gunstigere bestemmelser«, fastsætter:
»Dette direktiv berører ikke medlemsstaternes adgang til at anvende eller indføre love og administrative bestemmelser, der er gunstigere med hensyn til beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed, eller til at fremme eller tillade anvendelse af kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter, der er gunstigere med hensyn til beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed.«
- 5 Direktivets artikel 17 bestemmer, at medlemsstaterne kan fravige visse af direktivets bestemmelser. Imidlertid er der ikke fastsat fravigelser for så vidt angår direktivets artikel 7.

Tysk ret

- 6 § 7, stk. 4, i Bundesurlaubsgesetz (forbundsloven om ferie) af 8. januar 1963 (BGBl. 1963, s. 2) i affattelsen af 7. maj 2002 (BGBl. 2002 I, s. 1529) fastsætter:
»Hvis ferie på grund af arbejdsforholdets ophør helt eller delvis ikke kan gives, skal der udbetales en godtgørelse.«
- 7 Det fremgår af § 1922, stk. 1, i Bürgerliches Gesetzbuch (borgerlig lovbog), at ved en persons død (arvefald) overgår dennes formue (arv) i sin helhed til en eller flere personer (arvinger).

Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 8 Gülay Bollacke er enearving efter hendes afdøde ægtefælle, der var ansat hos K + K fra den 1. august 1998 indtil sin død den 19. november 2010.
- 9 Jürgen Bollacke havde været alvorligt syg siden 2009. I løbet af dette år var han uarbejdsdygtig i mere end otte måneder. Han var endvidere uarbejdsdygtig fra den 11. oktober 2010 indtil sin død.
- 10 Parterne er enige om, at Jürgen Bollacke på tidspunktet for sin død havde mindst 140,5 dages årlig ferie til gode.
- 11 Ved skrivelse af 31. januar 2011 fremsatte Gülay Bollacke krav over for K + K om en finansiel godtgørelse for de ikke afholdte feriedage. K + K afviste dette krav med den begrundelse, at det var tvivlsomt, om kravet kunne overgå ved arv.
- 12 Retten i første instans, hvor Gülay Bollacke havde anlagt sag om dette krav, frifandt K + K med den begrundelse, at der i overensstemmelse med Bundesarbeitsgerichts retspraksis ikke opstår noget krav på en finansiel godtgørelse for årlig ferie, der ikke er blevet afholdt ved arbejdsforholdets ophør, når ophøret skyldes arbejdstagerens død. Da denne dom blev appelleret, ønsker den forelæggende ret oplyst, hvorvidt denne nationale retspraksis er velbegrundet i forhold til Domstolens retspraksis vedrørende artikel 7 i direktiv 2003/88.
- 13 Under disse omstændigheder har Landesarbeitsgericht Hamm besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:
- »1) Skal artikel 7, stk. 1, i direktiv 2003/88/EF fortolkes således, at den er til hinder for en national lovgivning eller praksis, ifølge hvilken retten til den årlige betalte mindsteferie ved arbejdstagerens død bortfalder i sin helhed, dvs. ikke kun den ret til at blive fritaget for arbejdsforpligtelsen, som ikke længere kan virkeliggøres, men også retten til betaling af feriepenge?
- 2) Skal artikel 7, stk. 2, i direktiv 2003/88/EF fortolkes således, at retten til en finansiel godtgørelse for den årlige betalte mindsteferie ved arbejdsforholdets ophør er knyttet til arbejdstagerens person på en sådan måde, at dette krav kun tilkommer denne, med henblik på at han også på et senere tidspunkt kan virkeliggøre de formål om rekreation og fritid, der er forbundet med ydelsen af den årlige betalte ferieperiode?
- 3) Skal artikel 7, stk. 1, i direktiv 2003/88/EF fortolkes således, at arbejdsgiveren med henblik på at beskytte arbejdstagerens sikkerhed og sundhed ved tilrettelæggelsen af arbejdstiden er forpligtet til også reelt at give arbejdstageren ferie inden kalenderårets udgang eller senest inden udgangen af den overførselsperiode, der er relevant for arbejdsforholdet, uafhængigt af, om arbejdstageren har ansøgt om ferie?«

Om de præjudicielle spørgsmål

- 14 Med de tre spørgsmål, der skal undersøges samlet, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 7 i direktiv 2003/88 skal fortolkes således, at den er til hinder for en national lovgivning eller praksis som den i hovedsagen omhandlede, hvorefter retten til årlig betalt ferie bortfalder, uden at der derved opnås ret til en finansiel godtgørelse for ferie, der ikke er afholdt, når arbejdsforholdet ophører på grund af arbejdstagerens død, og i bekræftende fald, om tildeling af en sådan godtgørelse afhænger af, om den berørte forinden har indgivet en ansøgning herom.

- 15 I den forbindelse bemærkes for det første, at en arbejdstagers ret til årlig betalt ferie ifølge Domstolens faste retspraksis skal betragtes som et særligt vigtigt princip i Unionens sociallovgivning, der ikke kan fraviges, og som skal gennemføres af de kompetente nationale myndigheder inden for de udtrykkelige grænser, der er fastsat ved Rådets direktiv 93/104/EF af 23. november 1993 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EFT L 307, s. 18), hvilket direktiv er blevet kodificeret ved direktiv 2003/88 (jf. domme Schultz-Hoff m.fl., C-350/06 og C-520/06, EU:C:2009:18, præmis 22, KHS, C-214/10, EU:C:2011:761, præmis 23, og Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, præmis 16).
- 16 Endvidere må det understreges dels, at artikel 7 i direktiv 2003/88 ikke indgår blandt de bestemmelser, som det ifølge direktivet udtrykkeligt er muligt at fravige (jf. dom Schultz-Hoff m.fl., EU:C:2009:18, præmis 24), dels, at dette direktiv anser retten til årlig ferie og retten til betaling heraf for to dele af samme rettighed.
- 17 Endelig har Domstolen allerede fastslået, at artikel 7, stk. 2, i direktiv 2003/88, når arbejdsforholdet ophører, og det derfor ikke længere er muligt at afholde den årlige betalte ferie, bestemmer, at arbejdstageren er berettiget til en finansiel godtgørelse for at undgå, at denne, fordi han ikke kan afholde ferien, fratages sin ret til årlig betalt ferie, selv i form af et udbetalt pengebeløb (jf. i denne retning domme Schultz-Hoff m.fl., EU:C:2009:18, præmis 56, og Neidel, C-337/10, EU:C:2012:263, præmis 29).
- 18 Domstolen har således fastslået, at artikel 7, stk. 2, i direktiv 2003/88 skal fortolkes således, at den er til hinder for nationale retsfor skrifter eller praksis, hvorefter der ikke ved arbejdsforholdets ophør udbetales nogen finansiel godtgørelse for årlig betalt ferie, som ikke er afholdt, til en arbejdstager, som har haft sygeorlov inden for hele eller en del af referenceperioden og/eller overførselsperioden, og som derfor ikke har kunnet gøre brug af sin ret til årlig betalt ferie (dom Schultz-Hoff m.fl., EU:C:2009:18, præmis 62).
- 19 I lyset af denne retspraksis skal det undersøges – når den begivenhed, der bringer arbejdsforholdet til ophør, er arbejdstagerens død – om en sådan begivenhed kan være til hinder for, at retten til årlig betalt ferie ændres til en ret til finansiel godtgørelse.
- 20 I denne henseende bemærkes, at retten til årlig ferie kun udgør den ene af de to dele af et grundlæggende princip i Unionens sociallovgivning, og at dette princip også omfatter retten til at modtage en godtgørelse (jf. i denne retning dom Schultz-Hoff m.fl., EU:C:2009:18, præmis 60 og den deri nævnte retspraksis).
- 21 Udtrykket »årlig betalt ferie«, der er anvendt af EU-lovgiver bl.a. i artikel 7 i direktiv 2003/88, må nemlig forstås således, at der fortsat skal udbetales løn under den årlige ferie i den forstand, hvori dette udtryk er anvendt i den nævnte artikel. Arbejdstageren skal med andre ord fortsat modtage sin normale løn under denne hvile- og afslapningsperiode (jf. i denne retning domme Robinson-Steele m.fl., C-131/04 og C-257/04, EU:C:2006:177, præmis 50, Schultz-Hoff m.fl., EU:C:2009:18, præmis 58, og Lock, C-539/12, EU:C:2014:351, præmis 16).
- 22 For at sikre overholdelsen af denne for arbejdstagerne grundlæggende ret, der er anerkendt i EU-retten, bør Domstolen ikke foretage en streng fortolkning af artikel 7, stk. 2, i direktiv 2003/88 til skade for de rettigheder, som en arbejdstager kan udlede heraf (jf. i denne retning bl.a. dom Heimann og Toltschin, C-229/11 og C-203/11, EU:C:2012:693, præmis 23 og den deri nævnte retspraksis, og kendelse Brandes, C-415/12, EU:C:2013:398, præmis 29 og den deri nævnte retspraksis).
- 23 Dernæst bemærkes, således som anført af den ungarske regering i dennes indlæg, at artikel 7, stk. 2, i direktiv 2003/88 som fortolket af Domstolen ikke opstiller nogen anden betingelse for opnåelse af retten til en finansiel godtgørelse end den, der vedrører den omstændighed dels, at arbejdsforholdet er ophørt, dels, at arbejdstageren ikke har afholdt alle de årlige ferier, som han havde ret til på tidspunktet for ophøret af arbejdsforholdet.

- 24 Endelig må det konstateres, at retten til en økonomisk kompensation i tilfælde, hvor arbejdsforholdet er ophørt på grund af arbejdstagerens død, synes uomgængelig med henblik på at sikre den effektive virkning af den ret til årlig betalt ferie, som arbejdstagere har i henhold til direktiv 2003/88.
- 25 Hvis forpligtelsen til betaling af den årlige ferie bortfalder med ophøret af arbejdsforholdet på grund af arbejdstagerens død, ville det nemlig have den konsekvens, at en uforudsigelig hændelse, der ligger uden for både arbejdstagerens og arbejdsgiverens kontrol, ville medføre et fuldstændigt tab med tilbagevirkende kraft af selve retten til årlig ferie, således som fastsat i artikel 7 i direktiv 2003/88.
- 26 Af samtlige disse grunde kan den nævnte bestemmelse i direktiv 2003/88 ikke fortolkes således, at den pågældende ret kan bortfalde som følge af arbejdstagerens død.
- 27 Når endvidere artikel 7, stk. 2, i direktiv 2003/88 som betingelse for adgangen til retten til en finansiel godtgørelse alene fastsætter, at arbejdsforholdet skal være ophørt, må det antages, at tildeling af en sådan godtgørelse ikke kan underlægges en betingelse om, at der forinden skal være indgivet en ansøgning herom.
- 28 Dels tillægges retten nemlig direkte ved dette direktiv, uden at den berørte arbejdstager skal foretage sig noget i denne henseende, dels kan denne ret ikke underlægges andre betingelser end dem, der udtrykkeligt er fastsat i direktivet, hvorfor den omstændighed, at arbejdstageren ikke forinden har indgivet en ansøgning om en finansiel godtgørelse i henhold til dette direktivs artikel 7, stk. 2, er uden betydning.
- 29 Heraf følger dels, at artikel 7 i direktiv 2003/88 ikke kan fortolkes således, at en arbejdstagers død, hvorved arbejdsforholdet ophører, fritager den afdøde arbejdstagers arbejdsgiver fra at betale den finansielle godtgørelse, som den pågældende arbejdstager normalt ville have haft ret til på grundlag af ikke afholdte årlige betalte ferier, dels, at retten til en sådan godtgørelse ikke kan underlægges en betingelse om, at der forinden skal være indgivet en ansøgning herom.
- 30 Det følger af de ovenstående betragtninger, at de forelagte præjudicielle spørgsmål skal besvares med, at artikel 7 i direktiv 2003/88 skal fortolkes således, at den er til hinder for en national lovgivning eller praksis som den i hovedsagen omhandlede, hvorefter retten til årlig betalt ferie bortfalder, uden at der derved opnås ret til en finansiel godtgørelse for ferie, der endnu ikke er afholdt, når arbejdsforholdet ophører på grund af arbejdstagerens død. Retten til en sådan godtgørelse kan ikke afhænge af, om den berørte forinden har indgivet en ansøgning herom.

Sagens omkostninger

- 31 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Første Afdeling) for ret:

Artikel 7 i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4. november 2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden skal fortolkes således, at den er til hinder for en national lovgivning eller praksis som den i hovedsagen omhandlede, hvorefter retten til årlig betalt ferie bortfalder, uden at der derved opnås ret til en finansiel godtgørelse for ferie, der ikke er afholdt, når arbejdsforholdet ophører på grund af arbejdstagerens død. Retten til en sådan godtgørelse kan ikke afhænge af, om den berørte forinden har indgivet en ansøgning herom.

Underskrifter